

GÖTEBORGS
UNIVERSITET

Vilket kön står först i kön?

En kvalitativ studie om hur samhällslärare på gymnasiet agerar mot och bemöter elever med olika kön

Sara Ben Maaouia
Ämneslärarprogrammet
9999 ord
Betyg: G

Uppsats/Examensarbete: 15 hp
Kurs: LGSH21A
Nivå: Avancerad nivå
Termin/år: VT/2021
Handledare: Helena Olofsdotter Stensöta
Examinator: Lisbeth Aggestam
Kod: VT21 2490- 051

Nyckelord: kön, normer, jämställdhet, agerande, bemötande, samhällslärare, vinjettmetoden

Abstract

Examensarbetet är en kvalitativ intervjustudie som vill besvara frågeställningen hur samhällslärare på gymnasiet agerar mot och bemöter elever med olika kön. Frågan är viktig i en lärares vardag eftersom skolans jämställdhetsmål regleras av skollagen. Den första teoretiska utgångspunkten är det poststrukturalistiska perspektivet inom feministisk teoribildning som fokuserar på att vi ständigt är med och återskapar normer kring vad som är kvinnligt och manligt. Det andra är det närbyråkratiska perspektivet som fokuserar på lärarens handlingsfrihet men också faktum att de besluten som rör verksamheten tas på en högre nivå. Metoden som används är vinjettmetoden där respondenten får läsa en kort berättelse och svara på frågor utifrån den. Fyra samhällslärare deltog. Resultatet visar att lärarna ständigt reflekterar över hur de vill och kan bemöta sina elever på ett föredömligt sätt. Det framkommer dock att det är svårt att se förbi de existerande normerna och förväntningarna, eftersom tjejer och killar agerar olika i skolmiljön. Det framkommer dock ingen markant skillnad mellan hur de kvinnliga och manliga lärarna väljer att agera i situationerna. För att kunna göra skillnad, så att statistiken över killarnas sämre betyg och faktum att tjejerna får mindre utrymme i klassrummet, kan förändras, kan skolan bli en viktig arena där normer förändras till det positiva.

Innehållsförteckning

1	INLEDNING	2
1.1	Syfte.....	4
1.2	Frågeställning	4
2	TIDIGARE FORSKNING	5
2.1	Könsroll, genus & normer	5
2.2	Maskulinitet och femininitet i skolan	7
3	TEORETISKT RAMVERK	8
3.1	Det poststrukturalistiska perspektivet.....	9
3.2	Det närbyråkratiska perspektivet	9
4	METOD	11
4.1	Motivering till val av intervju och vinjettmetod.....	11
4.2	Motivering till val av vinjettmetoden	11
4.3	Motivering till utformning av intervjuguide med vinjetter.....	12
4.3.1	Överväganden vinjett 1	13
4.3.2	Överväganden vinjett 2	13
4.3.3	Överväganden vinjett 3	14
4.4	Motivering av urval	15
4.5	Genomförande och etiska överväganden.....	16
4.6	Validitet & Reliabilitet	17
5	RESULTAT OCH ANALYS	18
5.1	Vinjett 1	18
5.2	Vinjett 2	20
5.3	Vinjett 3	23
5.4	Vidare analys	24
6	SLUTSATS	25
7	VIDARE FORSKNING OCH RELEVANS FÖR LÄRARPROFESSIONEN	26
8	REFERENSLISTA	28
9	BILAGOR	30

1 Inledning

Om du sluter ögonen och föreställer dig en elev som ställer sig upp från sin plats och stör lektionen. Föreställer du dig eleven som en kille eller en tjej? Om du hör en grupp tjejer ropa kränkande saker efter en elev i korridoren, hur skulle du då agera? Skulle du agera på samma sätt om det var en grupp killar?

“Äldre studier har dock visat att kvinnliga lärare är mer elevcentrerade och visar mer omsorg och manliga mer undervisningscentrerade med mer ordning & disciplin.”

(Wernersson, 2014, 489)

Får du också bilden av en manlig och kvinnlig lärare där det är tvärt om mot vad citatet beskriver? Här anser jag att forskningen behöver utvidgas och studierna kan med fördel börja i gymnasieskolan eftersom könsuppdelningen av manliga och kvinnliga lärare är relativt jämn. Att undervisa och yrket lärare beskrivs av litteraturen som både “typiskt kvinnligt” och “typiskt manligt” beroende på vilken aspekt som undersöks. Forskningen pekar samtidigt på att lärare, trots olika kön, agerar på likartade sätt i skolrelaterade situationer, uppger Wernersson (2014, 489), vilket fångade min uppmärksamhet och fick mig att vilja undersöka saken närmare. En central utgångspunkt för studien är skolans jämställdhetsmål.

“Människolivets okränkbarhet, individens frihet och integritet, alla människors lika värde, jämställdhet mellan kvinnor och män samt solidaritet mellan människor är de värden som utbildningen ska gestalta och förmedla.”

“Skolan ska aktivt och medvetet främja kvinnors och mäns lika rätt och möjligheter. Eleverna ska uppmuntras att utveckla sina intressen utan fördomar om vad som är kvinnligt och manligt.”

Citaten ovan är hämtade från skollagen och läroplanen, där målet om jämställdhet i skolans värld finns reglerat (Skolverket, 2011, 9–15). I kapitlet med övergripande mål och riktlinjer uppmanas läraren att utgå från elevens enskilda behov samt att bedriva en undervisning med jämställdhetsperspektiv och alla som arbetar i skolan uppmanas att aktivt främja likabehandling samt på olika sätt minska diskriminering och kränkande behandling. Sammanfattningsvis innebär skolans jämställdhetsmål att elever oavsett kön ska bli

behandlade lika och att kvinnliga och manliga lärare ska få samma förutsättningar. Lärarna och alla anställda på skolan har ett ansvar att arbeta mot jämställdhetsuppdraget. Att skolan skapar bra förutsättningar för eleverna är av stor vikt, Skolverket betonar dock att det inte endast är skolan som har ansvar för kunskapsförmedlingen till barn och unga, utan detta ansvar delas med samhället i övrigt. Idag diskuteras jämställdhet i många sammanhang och en vanlig aspekt som lyfts är att alla, både män som kvinnor, skulle gynnas i ett mer jämställt samhälle. Men trots det kan förändringen ibland verka långt borta. En förklaring kan vara att jämställdhetsmålet är hotat på grund av att gamla traditioner som är svåra att rubba, samtidigt som nya ordningar och ideal växer fram, menar Wernersson(2014, 462).

Interaktion med elever är en av lärarens främsta arbetssyssla och hur hen väljer att agera mot och bemöta elever i vardagen blir därför intressant att undersöka närmare. Samhällslärare har dels ett större utrymme för att prata om jämställdhet på lektionstid men kanske också ett större ansvar än andra lärare att göra just detta(Skolverket, 2019). Jag, med samhällskunskap som förstaämne, kände mig därför angelägen att prata med samhällslärare om deras syn på saken i hopp om att finna oväntade och betydelsefulla svar. Examensarbetet mynnade ut i en kvalitativ studie där fyra gymnasielärare i samhällskunskap blev intervjuade enligt vinjettmetoden där skolrelaterade situationer gällande elever med olika kön¹ målades upp för dem.

¹ Jag är medveten om att det finns andra könsaspekter som är viktiga att belysa och studera i en skolkontext. Studien kommer fokusera på endast två kön, kvinna och man (tjejer/killar) eftersom det är ett av många sätt att belysa problematiken kring kön, genus och normer.

1.1 Syfte

Examensarbetets syfte är att undersöka hur gymnasielärare i samhällskunskap agerar mot och bemöter elever med olika kön i situationer som kan uppstå i skolvardagen. Studien har ambitionen att besvara om det finns skillnad i lärarens agerande beroende på om eleven är en tjej eller en kille. Studien jämför även kvinnliga och manliga lärares redogörande för sitt agerande och bemötande för att söka efter likheter och skillnader.

1.2 Frågeställning

1. Hur agerar gymnasielärare i samhällskunskap mot elever med olika kön?
2. Kan elevernas kön påverka hur lärarna agerar och bemöter dem?
3. Finns det någon skillnad mellan hur kvinnliga och manliga lärare agerar?

2 Tidigare forskning

Kapitlet redogör för den tidigare forskningen som ligger till grund för att kunna förstå innebörden och vikten av forskningsfrågorna. Insikterna ger inspiration till det teoretiska ramverket samt till genomförandet av den kvalitativa intervjustudien.

2.1 Könnsroll, genus & normer

“En kvinna är inte något man föds till, utan något man blir”

(Beauvoir, *Le Deuxième Sexe*, 1949)

”Killarna har presterat sämre i skolan sedan 1960-talet”

(Engman, 2020)

Dessa två citat, ett med fokus på kvinnan och ett med fokus på mannen sätter ljus på uppsatsens problematik och ramar in utmaningarna som skolan står inför i sitt jämställdhetsarbete. Eftersom målet med jämställdhet är att könen ska behandlas lika, kan frågan ställas, på vilket sätt könen har behandlats och fortfarande behandlas olika? Inledningsvis är ”kön” (2021) “en egenskap hos individ som beror på vilken typ av gameter (könsceller) den producerar” vilket för tankarna till djurriket med honor och hanar. För oss människor handlar oftast diskussionen om vårt biologiska kön, kvinna och man, och om vi bör fokusera på det biologiska eller ej. Begreppet *könnsroll* är ett vanligt förekommande begrepp i sammanhanget, vilket Connell (2015, 53–59) beskriver som de sociala och kulturella normerna kvinnor och män är knutna till. Han anser dock att könnsroll är en svag metafor för att beskriva människors beteenden och personligheter, dels för att könnsroll oftast blir synonymt med könsskillnader. Skillnaderna mellan könen dras oftast till sin spets när könroller diskuteras för att upprätthålla bilden av att kvinnan och mannen är två motsatser. En annan problematik med könnsrollsteorin är att andra faktorer som homosexualitet och etnicitet oftast ignoreras i analysen. Även om denna studie endast fokuserar på elever med olika kön är det viktigt att komma ihåg att elever och ungdomar skiljer sig på flera sätt gällande exempelvis socioekonomisk status och etnicitet.

Genus har blivit ett vanligt förekommande begrepp i samtal om kön, beskriver Ambjörnsson (2008, 11–12), tidigare var begreppet kön mer frekvent använt i samtal om kvinnor och män

och då främst med fokus på de biologiska skillnaderna. Genus kom att stå för ett nytt perspektiv med fokus på att kön är kulturellt och socialt betingat. De flesta är överens om att genusbegreppet innefattar en maktordning som är beroende av samhällets uppfattning och fördomar om vad kvinnligt och manligt är och bör vara. Wernersson (2014, 452–453) förklarar att orsaken till att det är vanligare idag att tala om genus och genusordning, än om könsroll och könsrollssystem beror på att vissa tolkar de senare begreppen som att de rättfärdigar de orättvisor som existerar mellan människor med olika kön. Könsrollsteorin bör dock inte förkastas helt eftersom den la en betydande grund för vidare forskning och den medföljande kritiken blev viktig för genusforskningens framfart. Jag kommer använda mig av begreppet kön för att tydligt syfta till om eleven är tjej eller kille, men i övrigt anser jag genus är ett användbart begrepp både i vardagen och i studier likt denna.

Wernersson (2014, 455) beskriver att vi människor kategoriserar oss själva på olika sätt, bland annat utefter vårt kön. Att män och kvinnor konstant särskiljs på olika sätt behöver inte upplevas som märkvärdigt när vi ser till de yttre skillnaderna som går att skåda med egna ögon. Inom forskningen finns det fortfarande ett stort intresse för könens skillnad inom exempelvis medicin och biologi där sambandet mellan olika egenskaper och kön undersöks. Samtidigt fortsätter forskningen att visa på nackdelarna med att fokusera på skillnader, eftersom skillnaderna inte alltid är så markanta som samhället ibland försöker påvisa. När vi talar om kvinnor och män som skilda kollektiv eller klumpar ihop tjejer och killar i två olika grupper, gör vi individerna som befinner sig på samma sida en otjänst menar Ambjörnsson (2008, 25). Tjejerna på gymnasieskolan där hon i drygt ett läsår genomförde en fältstudie visade sig skilja mycket från varandra “trots” att de hade samma kön, vilket kan visa på problematiken med att tala om tjejer (eller killar) som en helhet. Eleverna, både tjejerna och killarna, på gymnasieskolan valde oftast att anta en likhetsdiskurs i samtal gällande jämställdhet och genus, vilket innebär att de främst fokuserade på sig själva som ungdomar och inte tjejer och killar(268). Connell (2015) betonar att psykologisk forskning som gjorts om könsskillnader visar att det inte är så stor eller inte alls skillnad mellan könen jämfört med den sociala forskningen(52). Vetskapen om skillnadernas negativa inverkan blir problematiskt eftersom den mest etablerade bilden av könen är att de är olika. Denna insikt tar jag med mig när jag analyserar lärarnas reflektioner kring elever med olika kön.

Förståelsen för normer underlättar i samtalet kring genus, där en ”norm” (2021) är “handlingsregel, påbud om hur man bör handla eller om hur något bör vara beskaffat eller organiserat”. Ambjörnsson (2008, 22–23) menar att en norm endast finns till i förhållandet till

något motsatt. Sådant som är kvinnligt sätts i förhållande till sådant som är manligt, ett tydligt exempel är att normen för kvinnor är att ha rakade ben eftersom normen för män är att ha håriga ben. Butler, som bidragit med omfattande litteratur inom det feministiska poststrukturalistiska perspektivet som presenteras i *Kapitel 3 - Teoretiskt ramverk*, beskriver att normerna är under ständig förändring eftersom de alltid behöver sättas i relation till något annat. Vilket i sin tur innebär att alla normer är föränderliga och vi alla tenderar att misslyckas i sökandet efter att följa dem. Misslyckandet i detta fall kan ses som ett övertramp, där exempelvis en gymnasietjej hörs mer än killarna under en lektion, eller väljer att köpa sina kläder på herravdelningen. Dessa normöverskridande beteenden blir ett sätt att visa att den rådande ordningen inte är så stabil som vi kanske tror. Enligt Butler är det genom att urholka dessa normer som vi kan förändra samhället. Även Connell (2015, 52) ger medhåll om att det är genom nya sociala processer och nya förväntningar på varandra som vi kan skapa förändring. En arena där positiva normer kan utvecklas och negativa normer brytas är innanför skolans väggar.

För att närma mig min frågeställning tar jag fasta på att det är negativt att särskilja könen genom att fokusera på skillnader, för då tillåts inte individerna att agera fritt utifrån sina egna intressen och känslor. Normerna som är i ständig förändring ligger till grund för det vi anser vara kvinnligt och manligt och det är delvis vi själva som väljer om vi vill följa dem eller inte. För att positiv förändring mot jämställdhetsmålen ska uppnås är jag och många inom genusforskningen alltså överens om att vi dels behöver förstå oss själva och vår omvärld, dels utmana de rådande normerna. Därför blir det i vissa fall gynnsamt att tala om skillnader mellan kvinnor och män. Ett användbart begrepp är *könsstereotyp*, som innebär att någon agerar enligt stereotypen (normen) som omfattas av personens kön. Mitt sätt att sträva mot ett mer jämställt agerande i min vardag är att undersöka de likheter och skillnader mellan könen som idag går att finna i skolans värld.

2.2 Maskulinitet och femininitet i skolan

Connell (2015, 115) lägger stor vikt vid begreppet hegemonisk maskulinitet, ”hegemoni” (2021) är förknippat med en ledarställning. Den garanterar mäns dominans och kvinnors underordnade i patriarkatet vi idag lever i. Även om det kan upplevas som långt borta, existerar möjligheten för andra grupper att hota och hävda sin dominans och skapa en ny hegemoni. Även Wernersson (2014, 453–463) lägger vikt vid maskulin hegemoni och förklarar att den innebär att män dominerar kvinnor ekonomiskt och fysiskt, de har även

tolkningsföreträdare i frågor gällande värderingar och normer. Kollektivet män har mer resurser i form av makt och pengar för att kunna utgöra vilka normer som värderas högst. Det som fördömsfullt anses vara "typiskt killar" och maskulint får ett högre värde än det som anses vara "typiskt tjejer" och feminint, ett exempel från skolvärlden kan vara att killarnas stökiga beteende kan ses som lekfullt och självständigt medan tjejernas beteende beskrivs mer negativt som underkastelse och anpasslighet, trots att tjejerna i högre grad tar mer ansvar i skolan och får bättre betyg(463). Frågan är om samtalen med de manliga lärarna kommer visa prov på manlig hegemoni eller om manlig hegemoni främst visar sig bland eleverna, vilket dock inte min undersökning kommer kunna ge svar på.

Som tidigare nämnt är det läroplanen som reglerar jämställdhetsmålet. Läroplanen har dock inte alltid varit utformad på detta sätt, Wernersson (2008, 461–465) ger en historisk kontext då skolan var uppdelad i pojk -och flickskola. Övergången till samundervisning i grundskolan blev ett viktigt steg för målet mot jämställdhet men ojämlikheten bestod, killar hördes och syntes mer och det blev en tydlig uppdelning vid yrkesval och val av vidareutbildning, vissa hävdade, och gör kanske fortfarande, att den delade undervisningen mellan könen var bättre. Likt inom andra institutioner i samhället har tjejerna varit underordnade i skolmiljön men även killarna möts av utmaningar. I jämförelse med tjejer har killar sämre betyg i alla skolämnen förutom i idrott och hälsa. Det finns studier och svensk forskning som visar på att när fördelningen av uppmärksamhet i ett klassrum blir kvalitativt jämn kommer den uppfattas som orättvis för killarna, eftersom det vanligtvis är killar som dominerar både verbalt och fysiskt i klassrummet. Lärarens fostransuppdrag har minskat med åren och när det gäller jämställdhet beror det dels på att vi har synsättet att det är individer och grupper som är med och bidrar till skapandet av normer, kön och genus. Dock har läraren, i egenskap av en vuxen auktoritet, fortfarande en viktig roll. Ambjörnsson (2004) visar också med sin forskning att skolmiljön är viktigt, vilket Connell (2015) också betonar, eftersom det är i skolan ungdomarna spenderar stor del av sin vakna tid. Nu när vi vet att skolan är viktig ska vi slänga en blick på styrningen av den men först fördjupa oss mer i könsnormerna.

3 Teoretiskt ramverk

De två teoretiska utgångspunkterna som uppsatsen vilar på är det poststrukturalistiska perspektivet inom feministisk teoribildning samt det närbyråkratiska perspektivet.

Utgångspunkterna kommer användas för att analysera resultatet på min kvalitativa studie i en

kombination med lärdomar från tidigare forskning och det skolans jämställdhetsmål innefattar.

3.1 Det poststrukturalistiska perspektivet

Det poststrukturalistiska perspektivet inom feministisk teoribildning kan sammanfattningsvis beskrivas som ”man blir den man är på grund av hur man agerar” (Ambjörnsson, 2008, 12). Perspektivet blir främst intressanta för det handlar om hur människor agerar, vilket är en del av studiens syfte, att undersöka hur lärare agerar. Perspektivet menar att människors personligheter och identiteter, inte existerar på grund av det biologiska könet, utan att de formas av dagliga handlingar och ageranden i olika sociala miljöer. Genus bör därför ses som en ständigt pågående process i stället för något konstant eller kontinuerligt. Ambjörnsson (2008, 301–303) utgår från detta perspektiv och kommer dels fram till att återskapandet av genus blir till en trygghet och samhörighet för individer när de befinner sig i ett sammanhang med andra människor. Skapandet av genus, som individen är med och bidrar till när hen vill vara en del av gemenskapen, kan också ses som påtryckningar av samhället. Ibland antar vi människor en könsroll trots att vi inte är bekväma i den och att försöka vara någon vi inte är leder oftast till negativa konsekvenser. Dock är det oftast den enklaste vägen eftersom konsekvenserna för att inte agera enligt normen kan leda till ännu fler negativa konsekvenser för oss. Enligt flera studier är skolan en av de betydande platserna där genus återskapas. Därför anser jag att det poststrukturalistiska perspektivet är en bra utgångspunkt när jag analyserar lärarnas svar angående sitt eget agerande i situationer då de möter tjejer och killar i skolan.

3.2 Det närbyråkratiska perspektivet

Lipskys (2010, xi–xiv) teori kallad Street-Level-Bureaucracy, det närbyråkratiska perspektivet, blir mitt andra sätt att närma mig frågeställningen kring lärares agerande. Syftet med teorin var att definiera arbetet för de individer som arbetar inom offentlig verksamhet, exempelvis anställda inom skola, polis, socialarbetare med flera. Likheten, trots att yrkena skiljer åt, är att de förfogar över offentliga tillgångar och dagligen kommer i kontakt med medborgare. De anställda, benämns som närbyråkrater, kommer dock inte i direkt kontakt med de beslutsfattande organen som styr verksamheten och därför behöver närbyråkraterna hitta egna vägar och rutiner i sitt yrkesutövande. Deras yrkesbeskrivningar regleras oftast av

politiska beslut, i lärarnas fall skollagen och läroplaner, samtidigt som det finns utrymme för handlingsfrihet. En utmaning som målas upp är att närbyråkraterna ska behandla alla medborgare lika samtidigt som de ansvarar för individen och ska agera på olika sätt i olika unika fall. Exemplet är att läraren ska ta varje elevs enskilda behov i aktning, samtidigt som hen ansvarar för ett helt klassrum med elever. Beslutsfattarna formar närbyråkraterna genom till exempel utbildningsformer och lönesättning och verksamheten i stort kan formas av lagar, direktiv och regler. Alla dessa beslut blir en del av det som begränsar lärarnas handlingsfrihet. Det begränsade handlingsutrymmet å ena sidan och det fria handlingsutrymmet å andra sidan som närbyråkraterna har att förhålla sig till kan vara komplext. Dels eftersom det inte finns ett rätt och fel vilket gör att närbyråkraten själv får agera efter personliga preferenser.

En positiv aspekt med det fria handlingsutrymmet är att det kan leda till yrkesstolthet vilken kan öppna upp för kreativitet och självständighet. För lärarna innebär det att de själva kan välja hur de vill tolka och arbeta efter skolans jämställdhetsmål eftersom det inte finns ett exakt ramverk (Lipsky, 2010, 14–20). För att sätta det i en skolkontext använder jag Skolverket (2021) som beskriver att skolans verksamhet regleras i skollagen (2010:800) och att gymnasieskolan råder under gymnasieförordningen. Lagen är, precis som för alla andra, viktig att följa, men utöver det ser skolans verksamhetens och organisering olika ut beroende på var skolan ligger och vem som styr. Kommunen fattar beslut om skolor inom upptagningsområdet och på enskilda skolor är det rektor och skolledning som har ansvar. Även om jämställdhetsmålet är reglerat i skollagen och läroplaner kan arbetet med att nå målen variera från skola till skola. Det blir därför intressant att undersöka hur lärarna agerar och bemöter eleverna med olika kön eftersom det delvis är upp till dem i vilken grad skolans jämställdhetsmål ska uppnås.

Ansvar vilar dock aldrig på en enskild lärares axlar, även om samhällslärare har det mer inkluderat i ämnesplanerna. Även andra lärare och personal på skolan spelar en viktig roll. Det närbyråkratiska perspektivet går därför att implementera oavsett om du undersöker en hel skola, eller som i mitt fall, några få lärares agerande. En faktor som kan begränsa handlingsutrymmet för en lärare, är likt för andra närbyråkrater, begränsning av resurser, till exempel i form av brist på tid (Lipsky, 2010, 14–22). Ämnes- och kursplanerna rymmer mycket som ska hinnas med under ett läsår och utöver undervisningen ska läraren ha tid för att skapa relationer till eleverna, bedöma deras insatser och betygsätta dem.

4 Metod

Metoden är som kärnan i en studie, då valet av metod påverkar insamlingen av information som sedan ligger till grund för resultatet och analysen. I detta kapitel beskrivs varför jag valde att intervjua lärare med hjälp av vinjettmetoden, motiveringar till utformandet av intervjuguiden, vilka som ingick i urvalet, genomförandet, vilka etiska överväganden som gjordes samt metoden i förhållande till begreppen validitet och reliabilitet.

4.1 Motivering till val av intervju och vinjettmetod

Intervjuer med lärare blev den valda metoden för att besvara uppsatsens frågeställning i kombination med vinjettmetoden, som behandlas i nästa delkapitel. Genom en intervju kan jag fånga upp hur lärare upplever situationer som har uppkommit eller kan uppkomma i deras vardag. För att även fånga upp perspektiv och tankar som respondenterna har, som jag inte reflekterat över under utformandet av intervjuguiden, blir intervjuernas utformning semistrukturerade (Dalen, 2015, 14–34).

Esaiasson (2012) beskriver att det finns olika områden där intervju lämpar sig som metod. Min ambition är att få svar på hur lärarna uppfattar sin omvärld, hur lärarna agerar mot och bemöter elever med olika kön samt hur de reflekterar över sig själva i förhållande till eleverna. Utifrån svaren ska jag söka efter mönster, i form av likheter och skillnader, och göra en egen tolkning utifrån tidigare forskning och teori. Min ambition är även att genomföra denna studie som komplement till tidigare forskning då resurser i form av tid och ekonomi saknas för att uppfinna hjulet på nytt (253–256). Förhoppningen är att jag ska bidra till den forskning som redan finns genom att belysa någon ny och intressant aspekt. Undersökningen är förklarande och teorikonsumerande där tidigare forskning och teori, som har behandlats i tidigare kapitel, ligger till grund (89).

4.2 Motivering till val av vinjettmetoden

I stället för att få lärarna att prata fritt kring, kön, genus och deras bemötande mot tjejer och killar, vilket är ett vanligt upplägg i en samtalsintervju, finns tillvägagångssättet att måla upp situationer som respondenterna ska sätta sig in i och sedan besvara frågor kring. En metod som utgår från detta arbetssätt är vinjettmetoden. Jergeby (1999) beskriver att målet med vinjettmetoden är att undersöka människors agerande i situationer där olika val och bedömningar ska göras. En vinjett är en kort hypotetiskt konstruerad berättelse som i så stor

grad som möjligt ska stämma överens med verkligheten och fånga upp det område forskaren vill undersöka(3–7). Metoden sätter in människors värderingar och bedömningar i en social kontext och utgår från att dessa kan vara situationsbundna. Den är främst användbar när sociala, strukturella och individuella mönster ska undersökas, vilket gör den till en passande metod för mitt syfte eftersom jag vill ta reda på om det skiljer sig mellan könen, strukturellt och socialt, eller om lärarna agerar olika med egen motivering, individuellt. En förutsättning för att få ett tillfredsställande resultat är ett noggrant förarbete med vinjetterna(34–35).

Några fördelar med vinjettmetoden är att respondenten kan ta en mer objektiv roll. Risken för påverkan minskar eftersom respondenten inte behöver värdera ett personligt agerande eller för en situation som har förekommit. Om vinjetten beskriver en situation som respondenten inte har upplevt kommer i stället bilden av möjliga fall från verkligheten, i dessa fall, skolmiljön, breddas. Kritiken som riktas mot vinjettmetoden är främst att beskrivningar av verkliga situationer kan gå förlorade vilket leder till att analysen baseras på svar gällande ovanliga situationer eller på svar med deltagarnas förhoppningar eller gissningar. Kritiken besvaras bland annat genom att påpeka att svaren i kvalitativa studier där respondenterna ska reflektera över egna upplevda fall eller själva hitta på trovärdiga situationer, inte behöver ge ett säkrare resultat. Felkällor förekommer i studier oavsett vilken metod som används och oavsett om datainsamlingen är kvantitativ eller kvalitativ(Jergeby, 1999, 26–34).

4.3 Motivering till utformning av intervjuguide med vinjetter

Vinjetterna finns att läsa i *Kapitel 5 - Resultat* samt i bilagan. Vinjetterna utformades i enlighet med de fyra kriterierna som Jergeby (1999, 7–23) beskriver, de ska vara enkla att förstå, de ska vara trovärdiga, de ska vara betydelsefulla för respondenterna och vila på en teoretisk grund. Jag väljer att kombinera metoden där både innehållet i vinjetterna och variationen av lärarnas kön är relevanta för analysen. Vinjetterna är utöver den tidigare forskningen inspirerade av mina egna erfarenheter, där jag har utformat situationer jag tror kan uppstå i en skolmiljö, min nyfikenhet har också legat till grund för skapandet av vinjetterna.

Mitt syfte är att söka mönster i lärarnas svar och göra en fördjupande analys och därför anser jag att den öppna formen av vinjettmetoden är det mest fördelaktiga tillvägagångssättet. Den öppna formen innebär att respondenten får öppna frågor att besvara när hen har läst vinjetten,

bredden och fantasin i svaren står respondenten själv för. Ett annat tillvägagångssätt är att respondenten får fasta svarsalternativ att ta ställning till och efter det diskutera val av alternativ samt motivering. I en intervjusituation anser jag att fasta svarsalternativ kan leda till att respondenten blir mer låst i sitt reflekterande. Under intervjun kommer jag vara så lyhörd jag kan och ställa relevanta följdfrågor (Jergerby, 1999, 29).

4.3.1 Överväganden vinjett 1

Den första vinjetten heter "*Elev stör lektion*" och syftet med den är att se om lärarna kopplar en elev som gör motstånd mot lärarens lektionsupplägg till ett visst kön. Ambjörnsson (2008) visar på att tjejer tar mindre plats och tid än killar i klassrummet och därför blir det intressant att se vilket kön lärarna tillskriver eleven, en kille som är det mest förväntade, eller tvärt om, en tjej. Frågan "Hur agerar du?" ska ge svar på hur lärarna skulle agera i en sådan situation. Jag kommer lyssna uppmärksamt för att se om någon "råkar" säga *hon* eller *han* och därmed avslöjar vilket kön läraren föreställer sig att eleven har. Följdfrågan blir då om det finns en anledning till att läraren sa *hon* eller *han*. Använder läraren sig av könsneutrala begrepp som *hen* eller *eleven* kommer följdfrågan bli om de föreställde sig eleven av ett visst kön och i så fall varför. Oavsett vilket lärarens ordval är syftet att läraren ska beskriva sitt agerande och resonera kring varför eller varför inte hen anser att eleven i fråga har ett visst kön.

Det är viktigt att vinjetterna innehåller olika skolrelaterade situationer där elever med olika kön ingår, samtidigt som jag inte vill konstruera en för lång intervjuguide med många vinjetter, eftersom det kan leda till att respondenten tappar fokus. Jag använder mig därför av följande tillvägagångssätt. Jag delar slumpmässigt in lärarna i två respondentgrupper där de, ovetandes, får svara på två olika vinjetter i andra omgången och två olika vinjetter i den tredje omgången. Variabeln som är manipulerad är således *eleven/elevernas kön*.

Tillvägagångssättet liknar ett experiment och är möjligt att genomföra på ett smidigt sätt i denna studie tack vare vinjettmetoden (Jergerby, 1999, 24–32).

4.3.2 Överväganden vinjett 2

"*Elever stör i korridoren*" heter den andra vinjetten och den fokuserar dels på elever i grupp och dels på elever som ropar kränkande ord. Här behandlas dels Ambjörnssons (2008) beskrivning om att tjejer är mer tillbakadragna i könsblandade klassrum och grupper jämfört med om de är själva, samt forskningen om att kvinnor är mer toleranta mot marginaliserade grupper. Ordet som ropas i vinjetten är "bög" vilket tjejer troligtvis inte använder som ett

kränkande ord i lika stor utsträckning som killar(61). Connell (2015) beskriver att ”bög” för killar däremot kan vara ett känsligt ord av flera anledningar då det är synonymt med en homosexuell man. Dels på grund av att den rådande ordningen i samhället är en heteronormativ sådan, där idealet är att en man och en kvinna ska ingå i kärleksrelationer och sexuella relationer, inte människor av samma kön. Till ordet bög tillskrivs även feminina egenskaper som är motsatsen till de manliga och positiva som omfamnas av den maskulina hegemonin. Två av lärarna, en kvinna och en man, får läsa vinjetten med tre tjejer varav en ropar ”bög” till en kille en bit bort. Då andra två, en kvinna och en man, får läsa vinjetten med tre killar varav en ropar ”bög” till en kille en bit bort. I efterhand kommer jag jämföra lärarnas svar och för att söka efter likheter och skillnader. Framkommer det något gemensamt i svaren hos å ena sidan de som läst vinjetten med tjejer och å andra sidan de som läst vinjetten med killar? Eller har lärarna helt olika tillvägagångssätt i situationen? Även här kommer följdfrågor att föra samtalet vidare.

4.3.3 Överväganden vinjett 3

Den tredje och sista vinjetten med namnet *”Mentorselev behöver hjälp”* har fokus på ett samtal mellan läraren och en enskild mentorselev som pratar om grupparbeten. Denna vinjett vilar främst på egna erfarenheter men även Ambjörnsson (2008) bekräftar detta då hon i majoriteten av fallen bevitnar att det är tjejerna som tar mer initiativ och arbetar mer än killarna när eleverna befinner sig i blandade grupper. Enligt forskning är det vanligt förekommande att elever av kvinnligt kön tar en fostrande roll, i form av att ta ansvar och stötta upp, vilket blir ett sätt att erhålla makt i en miljö där de annars får mindre plats än killarna. Syftet med vinjetten är således att få i gång ett samtal kring elevernas prestationer och engagemang i skolan. Likt föregående vinjett får två av lärarna, en kvinna och en man, en vinjett som handlar om en tjej och de andra två lärarna, en kvinna och en man, får en vinjett som handlar om en kille. Vinjetten är inte lika dramatisk som de andra två, eftersom samtalet sker mellan fyra ögon och frågor kring grupparbeten är vanligt förekommande i lärarnas vardag. Med hjälp av följdfrågorna vill jag leda samtalet in på hur tjejer och killar arbetar med varandra i grupp och om lärarna upplever att det är vanligare att tjejer ställer liknande frågor.

Gemensamt för alla tre vinjetter är att lärarnas relation till eleverna i någon mån beskrivs, till exempel om det rör elever som läraren undervisar eller inte och om eleven är en mentorselev. Bakgrundsinformation om vad som har hänt tidigare framkommer inte och detaljer saknas på grund av att långa berättelser inte går inom ramen för en vinjett och i de flesta fall när en

situation plötsligt uppstår behöver lärare och annan skolpersonal agera utan att känna till de bakomliggande orsakerna. Hur lärarna talar om vinjetten i sig kommer därför bli viktigt att vara lyhörd inför, exempelvis om någon har svårt att ge ett svar på grund av att informationen kring situationen är bristande, kan jag hjälpa dem framåt med följdfrågor. Kommentarer om vinjetterna i sig kommer också bli viktig i analysen. Efter de tre vinjetterna och tillhörande följdfrågor ska lärarna få en fråga om agerande och bemötandet mot elever med olika kön är något de annars brukar reflektera över. Frågan är viktig eftersom jag kan använda den för att analysera hur de tänker kring skolans jämställdhetsmål, utan att direkt fråga om det. De ska också få frågan om de vill kommentera på eller lägga till något.

4.4 Motivering av urval

För att kunna besvara min frågeställning fick fyra gymnasielärare, två kvinnor och två män, med samhällskunskap som ett av sina ämnen, förfrågan och alla gav sitt samtycke till att medverka i studien. Esaiasson (2012, 276) är en av många att poängtera att det är önskvärt att forskningsresultatet kan generaliseras till en större population, samtidigt som det finns undantag. Eftersom min undersökning är teorikonsumerande och har fallet (vinjetterna) i centrum, även kallat en fåfallstudie, blir det inte lika viktigt att resultatet kan generaliseras i andra sammanhang. Resultatet kan dock användas som referensram när andra genomför liknande studier och ni lärare och lärarstudenter som läser detta kan "göra ett test" och fundera kring hur ni hade agerat, eller borde agera, om ni var med om situationerna som beskrivs i vinjetterna. De teoretiska övervägandena är även användbara trots få respondenter(89). Urvalet är dels ett bekvämlighetsurval eftersom jag har en relation till lärarna och skolan de arbetar på. Trots risken för intervjuareffekt kan min relation till dem vara fördelaktig, då lärarna inte vinner på att ljuga om hur de tror att de skulle agera, eftersom jag till viss del redan har sett dem utföra sitt yrke. Fördelarna med att lärarna nyligen har arbetat, eller just nu arbetar, på samma skola, som ligger centralt i Göteborg, i minst en termin, är att de troligtvis ser liknande situationer framför sig. Dessa skilda erfarenheter är annars något som kan påverka svaren(Jergeby, 1999, 21). Elevgrupper, undervisningssituation, skolmiljön, skolans organisation med mera som de föreställer sig när de läser vinjetterna är troligtvis mer lika varandra än om urvalet bestod av lärare från olika skolor. Fokuset i lärarnas svar och reflektioner hamnar därför på det mest relevanta, elever med olika kön. Det som skiljer lärarna åt är främst deras ålder och antal år i yrket, vilket kan vara faktorer som påverkar deras svar. Likaså är kön en påverkansfaktor, men den har jag

medvetet valt ut för att kunna jämföra kvinnornas och männens svar, vilket jag vill komma åt med hjälp av vinjetterna. Kommer lärarna att ge liknande svar trots att de är olika individer med olika bakgrund, eller kommer svaren skilja sig åt och innebära att deras egen tankevärld är den som påverkar deras agerande och bemötande mest? Eller kommer den tydligaste skillnaden vara mellan hur kvinnorna svarar jämfört med männen?

4.5 Genomförande och etiska överväganden

De fyra intervjuerna genomfördes över Google Meet, med en lärare åt gången. Efter ett kort samtal med lärarna fick de några frågor innan jag startade. Jag delade min skärm och läraren fick läsa första vinjetten, sedan slutade jag skärmdelningen och ställde tillhörande frågor. Detta upprepade jag vid med den andra och tredje vinjetten. Läraren fick de sista frågorna och sedan stängde jag av inspelningen. Jag transkriberade intervjuerna genom att spela upp videon och anteckna samtidigt. Jag stannade upp vid de resultat som var intressanta och viktiga för att kunna besvara min frågeställning. Sedan gick jag igenom en vinjett i taget, i kombination med tidigare forskning och teori, och jämförde lärarnas svar med varandra. Det fick bli utgångspunkten i resultat och analys.

Dalen (2015, 24–34) beskriver vilka etiska överväganden som behöver tas i aktning när en forskningsansats ska göras där olika personer ska delta. Jag berättar därför för lärarna om att det är frivilligt, deras anonymitet bibehålls och de behöver inte svara om de inte vill. Sedan frågar jag om samtycke till ljudinspelning. I intervjuens början ställde jag några bakgrundsfrågor men dessa redovisade jag inte svaren på i resultatet. Inga citat är kopplade till information utöver om det är en kvinnlig eller manlig lärare som uttryckt det. Därför anser jag att lärarnas identitet förblir anonym i den mån det går. Givetvis kan lärarna på skolan själva klura ut vilka det är som blivit intervjuade, om de själva inte redan nämnt det.

För att kunna göra en analys sätts studien i relation till något som Jergeby(32) beskriver som ett gott tillstånd. Mitt tillvägagångssätt blir därför att sätta svaren lärarna ger på vinjetterna och övriga frågor i relation till skolans jämställdhetsmål som är reglerat i skollagen. Deras svar, som tidigare nämnt, kommer även tolkas utifrån det poststrukturalistiska perspektivet samt det närbyråkratiska perspektivet.

4.6 Validitet & Reliabilitet

Studier som tillämpar vinjettmetoden har i de flesta fall en god intern validitet eftersom alla respondenter har samma utgångspunkt och trygghet i sina svar tack vare att de utgår från vinjetterna. Den externa validiteten blir dock svagare eftersom resultatet inte i lika stor grad kan generaliseras i verkligheten, eftersom vinjetterna i grunden får ses som påhittade. Dock gäller desto trovärdigare fall, desto mer extern validitet och därför har jag noga utformat vinjetterna efter tidigare forskning, exempel på tjejer och killars agerande och egna erfarenheter av skolmiljön som vinjetterna handlar om.

Vinjettmetoden ger förutsättningar för en god reliabilitet eftersom respondenterna får sätta sig in i samma kontext. Att metoden dessutom används för en specifik målgrupp, här fyra samhällslärare på gymnasiet, i mitt fall med delvis gemensam erfarenhet, är även positivt för reliabiliteten (Jergeby, 1999, 30–31).

5 Resultat och analys

I kapitlet redovisas resultatet från intervjustudien en vinjett i taget. Först beskrivs vilken fråga respondenterna fick, sedan följer vinjetten, sedan redogörs svaren med sammanfattande text samt citat, vilket blir en del av svaret på frågeställningen “Hur agerar gymnasielärare i samhällskunskap mot elever med olika kön?”. Efter det följer min egen analys av svaren kopplat till det teoretiska ramverket samt en reflektion kring vinjetten i helhet. I den sista delen redogör jag för intressanta svar på frågan som ställdes efter vinjetten och lyfter några övriga funderingar.

5.1 Vinjett 1

Den första vinjetten med tillhörande fråga “Hur agerar du?”

Vinjett 1 “Elev stör lektion”

Du har samhällskunskap med en av dina klasser och du berättar att ni ska ägna lektionens sista 30 minuter till att se på en film. Filmen kommer ni sedan utgå ifrån när ni arbetar med veckans uppgift. En elev avbryter och säger,

- “Den har jag redan sett”
- “Vad bra, då får du chans att se den i ett annat sammanhang”, svarar du.
- “Men kan inte jag få gå hem i stället? Jag kommer ihåg allt redan”, svarar eleven med en suck.

Du svarar att det blir ogiltig frånvaro om eleven väljer att gå hem och att du verkligen rekommenderar att ha filmen färsk i minnet eftersom att det kommer att underlätta när ni arbetar med uppgiften. Eleven ställer sig upp och slänger ner sina saker i väskan för att sedan gå fram till skåpet där elevernas mobiler ligger inlåsta.

- “Nej, jag orkar inte se den tråkiga filmen igen. Ge mig nyckeln till skåpet!” säger eleven aggressivt och går emot dig med en utsträckt hand framför sig.

Lärarnas svar kan delas upp i två grupper, den som ganska snabbt går med på att ge eleven nyckeln till skåpet och den som genom samtal försöker lösa situationen på annat sätt. De två som vill ge nyckeln talar i termer av att inte tappa resten av gruppen och att eleverna har eget ansvar på gymnasiet. De två som inte vill ge nyckeln direkt talar främst om de bakomliggande

orsakerna som gör att eleven betar sig på detta sätt. De två grupperingarna *ge nyckeln* och *inte ge nyckeln* är inte könsuppdelad.

De fyra lärarna använder *eleven* när de beskriver situationen, följdfrågan “Föreställde du dig en elev av ett visst kön framför dig? I så fall, varför?” fick leda samtalet vidare. Tre av fyra lärare svarade att de föreställde sig en kille för det de kan utläsa är sådant de kopplar till en kille. Beskrivningar som att inte lägga band på sina känslor, yttra suckar samt att faktiskt ställa sig upp och sträcka fram handen nämns som motivering.

“Jag upplever nog att en tjej bara hade gått. En tjej, enligt min känsla, hade nog sagt -”Nu skiter jag i det här” och gå, medan en kille tar en mer konfrontativ strid”

Detta citat visar på att läraren upplever att även tjejer kan protesterar på lektionen, men att det sker på ett annat sätt än det som eleven i vinjetten uppvisar. Den fjärde läraren förklarar att hen delvis föreställde sig en särskild elev, vilket i detta fall var en tjej, och säger att de flesta gånger i liknande situationer har det varit tjejer som utmanat så starkt. Läraren är noga med att lägga till att det inte går att avgränsa till kön utan oftast beror det på bakomliggande faktorer och att eleven i fråga troligtvis är i behov av acceptans och trygghet.

Det var ingen av lärarna som “råkade” säga *hon/han* utan de använde sig konsekvent av *eleven*. Även om det var något jag hade hoppats på, eftersom det direkt hade avslöjat vilket kön de föreställde sig, var det ganska väntat att lärarna skulle hålla sig till det könsneutrala ordvalet. Det vidare samtalet om vilket kön de föreställde sig blev mycket intressant och att bygga upp en vinjett på detta sätt visade sig vara värdefullt. Att alla lärarna, tillskrev eleven ett kön när de läste vinjetten, trots att den inte säger något om kön, blir ett bevis på att lärarna delar upp elevgruppen i tjejer och killar, även om det inte är efterfrågat. Troligtvis sker det även omedvetet. I koppling till det poststrukturalistiska perspektivet är vi med och bygger på normer om de olika könen även om vi är medvetna och pålästa om konsekvenserna, vilket jag anser att de flesta gymnasielärare och särskilt samhällslärare, är. När en kvinnlig lärare säger följande, blir det ett bevis på att även små detaljer, som egentligen är betydelselösa, kan få oss att tänka könsstereotyp.

“Jag tänkte först på en kille men sen när det stod det här med ‘la ner sakerna i sin väska’ så tänkte jag jättstereotyp på en tjej” (haha)

Vinjetten visar också på att läraren är närbyråkrat i den mån att de har ett fritt handlingsutrymme. Lärarna svarar nämligen med självsäkerhet oavsett om de svarade att de låter eleven gå hem eller att de försöker ha kvar eleven. Eftersom skolplikten inte gäller på gymnasiet har lärarna inte ett lika stort ansvar över elevernas närvaro, vilket är något som en av lärarna med erfarenhet av högstadiet nämner. Det hade därför varit intressant att ge högstadielärare samma vinjett och se på vilka sätt de skulle försöka behålla eleven i klassrummet.

5.2 Vinjett 2

Den andra vinjetten med tillhörande fråga “Hur agerar du?”

Vinjett 2

“Elever stör i korridoren”

Du kommer ut från ditt klassrum och får syn på tre **tjejer/killar** som står lutade mot väggen. Det är elever från en klass som du undervisar detta läsår. Du ser på klockan och inser att eleverna egentligen borde vara på lektion hos en av dina kollegor just nu. Den ena **tjejen/killen** ropar högt,

-”Jävla bög!”

Några meter bort går en kille som ser ut att vara påväg att sätta sig ner vid ett bord i caféet där några andra elever redan sitter. Du undervisar varken honom eller eleverna runt bordet. Utan att vända sig om lyfter killen upp högerhanden och håller upp fuck you-fingret. **Tjejen/Killen** som precis ropat och **hennes/hans** två klasskamrater skrattar högt.

Vinjetten genererade tydliga svar på hur lärarna skulle agera i situationen. De valde också att säga *tjejer* och *killar*, beroende på vad som stod i deras vinjett. Därför har jag valt att redovisa svaren på deras agerande i en tabell. “Killen i caféet” nämns i varje svar eftersom jag ställde följdfrågor om agerandet kring honom.

Manlig lärare	Kvinnlig lärare	Manlig lärare	Kvinnlig lärare
Tjejer i korridor	Tjejer i korridor	Killar i korridor	Killar i korridor
<p>Agerar:</p> <p>-Gå med dem och försöka få in dem i klassrummet</p> <p>-Fråga, vad har hänt? Någon speciell jargong ni har?</p> <p>-Sedan prata med deras mentor, som får gå vidare med det</p> <p>-Beroende på tid, kolla läget med killen i caféet</p>	<p>Agerar:</p> <p>-Fråga, varför är ni ej på lektion? Varför använder ni kränkande ord?</p> <p>-Haft en kort moralföreläsning och sedan lyssnat på deras perspektiv</p> <p>-Checkat läget med killen i caféet</p> <p>-Gått vidare till berörda mentorer & rektor</p>	<p>Agerar:</p> <p>-Fråga, vad hände precis? Varför gjorde du så?</p> <p>-Gå undan, gärna sitta ner och prata</p> <p>-Ta det vidare till rektor & mentorer, inte låta det stanna här</p> <p>-Göra vad vi kan för att försäkra oss om att killen i caféet är trygg i skolan</p>	<p>Agerar:</p> <p>- Säg rätt dämpat "Du, lägg av", vänd mot den som ropade</p> <p>-Ta diskussion vid sidan av</p> <p>-Gå vidare med det till mentor och prata med undervisande lärare till killen i caféet</p> <p>-Prata om liknande ämnen på samhällslektionen</p>

En betydande skillnad som kan avläsas i tabellen är att lärarna som fick vinjetten med tjejer främst pratar i termer som *ni* och *tjejerna*, tjejer i plural. Medan lärarna som fick vinjetten med killar pratar främst i termer som *du* och *han*, killen i singular. De som fick vinjetten med killar pratade mer utförligt om efterarbetet som krävs i termer av trygghet på skolan och vad som kan göras i ett klassrum efteråt. De väljer också att prata om hur de tolkar betydelsen av ordet "bög" på ett mer ingående sätt än de som har vinjetten med tjejer. Det tas även upp att det mycket väl kan vara ett skämt och att killarna kan sitta och äta lunch ihop dagen efter, men att det är svårt att veta i stunden och därför bör man gå vidare med det.

Likheten jag finner bland lärarnas svar är att de ser seriöst på situationen och alla har intentionen att agera på ett så bra sätt som möjligt. Dels vill de inför eleverna visa allvaret i att ropa kränkande ord, dels vill de visa omtanke om alla inblandade elever.

Tre av lärarna nämner att de vill tala ostört med eleverna för att inte göra eleverna i gruppen eller andra runt omkring obekväma och alla fyra vill ta fallet vidare till berörda mentorer och

vid behov, även till rektorn. Kopplingen mellan närbyråkrater och skolans jämställdhetsmål kan i detta fall innebära att lärarna "lärt sig" att dessa situationer ska tas på allvar eftersom tre av lärarna i princip väljer att agera likadant. En av de manliga lärarna säger att hans agerande kan variera beroende på vad klockan är och om han är stressad eller inte, som blir viktigt i diskussionen kring hur mycket tid en lärare har att lägga på sina olika uppdrag. Här handlar det om att läraren får göra överväganden och själv bestämma hur situationen ska hanteras. Den kvinnliga läraren, som svarade avvikande på så sätt att hon inte nämnde *prata ostört med eleverna*, förde i stället samtalet till heteronormativiteten som råder på skolan. Hon beskriver också att hon aldrig har hört tjejer ropa "bög" i ett skolsammanhang.

Vinjetten fungerade bra som konversationsstartare även om det visade sig att situation är väldigt sällsynt på deras nuvarande arbetsplats. Uppdelningen av två vinjetter, en med tjejer och en med killar, genererade i betydelsefulla och intressanta svar som skiljer sig mellan grupperna. Dock kommer jag aldrig få svar på hur det varit om den gruppen som svarade på vinjetten med tjejer hade svarat om killar, och tvärtom.

En av lärarna ger ett användbart tips på hur hen tidigare har uppmärksammat liknande situationer för sina elever under samhällskunskapslektionerna.

"Jag brukar ställa frågor som:

-Om någon är homosexuell här i eran klass, tror ni att den personen skulle våga komma ut med det?"

Enligt läraren genererar det oftast i ett betydelsefullt samtal där eleverna inser att det hade varit jobbigt för en elev att avvika från heteronormen, dels på grund av det språk de använder. Att ta upp liknande diskussioner under samhällskunskapslektioner kan vara ett bra sätt att uppmärksamma olika normer som råder på skolan bland både elever och lärare, vilket kan öppna upp för en vidare förståelse kring hur vi kan hjälpas åt att bryta negativa normer.

5.3 Vinjett 3

Den tredje vinjetten med tillhörande fråga “Hur svarar du henne/honom”?

Vinjett 3

“Mentorselev behöver hjälp”

Två av lärarna kommer få “han” och de andra två får “hon”.

En av dina mentorselever har bokat en tid för samtal, ni sitter ensamma i ett klassrum efter lektionen. **Han/hon** berättar att det varit jobbigt under de senaste två grupparbetena eftersom att **han/hon** har fått göra nästan allt själv.

- “De andra i gruppen har mest glidit med och så har jag fått jobba och slita. Och ni lärare bryr er inte utan är glada om ni kan ge ett högt betyg till alla i gruppen”

Du nickar förstående till en början men säger sen,

- “Jo, vi lärare bryr oss visst om era individuella insatser”...

Du blir avbruten och **han/hon** fortsätter,

- “Jag har pratat med **namnet på din kollega som också är mentor för klassen**, som sa att jag kanske kan få göra nästa grupparbete själv. Och eftersom det troligtvis är med dig vi har nästa grupparbete så undrar jag om det går bra?”

Svaren lärarna gav visade på att de är vana vid liknande situationer eftersom de snabbt kommer med exempel på hur konversationen skulle kunna låta. Alla lärare svarar att de på något sätt skulle förklara varför det är viktigt med grupparbeten och att lärare ser de enskilda prestationerna trots att arbetet sker i grupp. De vill även hjälpa eleverna med att komma i gång. De är också överens att frågan samt liknande frågor oftare kommer från tjejer än från killar, vilket dessa citat visar på.

“-Jag vill inte jobba med honom, han kan ingenting. Och så kan det vara att det är en kille som är högljudd. Och så vet dom inte om att han har lika bra betyg som dom själva, det tycker jag är rätt vanligt”.

“Sen skulle jag nog i för sig säga att tjejer nog är lite lite bättre på att påtala när dom andra i gruppen inte gör någonting. Det är lite vanligare. Det här ‘Golare har inga polare’ lever lite starkare hos killar än hos tjejer, är min uppfattning”

Det blir intressant i förhållande till poststrukturalistiska perspektivet eftersom lärarna upplever att det främst är från tjejerna de får dessa frågor. Detta är nog en bild som de flesta har, insatta i skolväsendet eller inte, då tjejerna statistiskt sätt har bättre betyg än killarna. I ett grupparbete kan det innebära att deras egen prestation dras ner om de andra presterar sämre. Det finns fler svar som liknar det första, om att tjejerna ibland överskattar sin egen förmåga och tar för givet att den stökige killen är sämre. Här bygger eleverna på bilden av könsskillnader och är med och bidrar till att normen om duktiga tjejer och stökiga killar lever kvar i klassrummet.

Något annat intressant som framkommer av vinjetten är att de två männen är mer positiva till att bemöta elevens (i ena fallet en tjej, i andra fallet en kille) önskemål än vad kvinnorna är. Den ena förklarar att han vet hur svårt det kan vara att arbeta i grupp och den andra säger att man inte rakt av kan avfärda elevens önskemål, till skillnad från de kvinnliga lärarna som bland annat fokuserar på att eleven försöker vända mentorerna mot varandra. Det kan analyseras som att männen tar en mer omsorgsfull roll än kvinnorna som tar en mer disciplinerad roll, vilket är tvärt om mot det jag hänvisade till i Wernersson (2014, 489) i inledningen. Det kan också tolkas som att dessa två manliga lärare avviker från den maskulina hegemonin då de bemöter eleven på ett mer mjukt och omhändertagande sätt. Kvinnorna å andra sidan agerar inte könsstereotyp, som skulle kunna innebära att de underkastar sig och ger eleven medhåll.

5.4 Vidare analys

De tre vinjetterna genererade intressanta samtal som jag kunde dra flera slutsatser utifrån. Även om lärarna inte helt kunde relatera till de två första vinjetterna blev det en stabil grund att stå på. I den första situationen hittade de egna situationer att tala om och i den andra levde de sig in i berättelsen. I sin helhet anser jag ha fått svar på mina forskningsfrågor. En intressant aspekt är att exempel från tidigare forskning stämde överens med lärarnas svar, till exempel att eleven som stör en lektion kopplas till en kille och att en elev som har åsikter om grupparbeten kopplas till en tjej.

Några av de aspekter som uppstod efter följdfrågan "Jag undrar om ditt agerande mot och bemötande av elever med olika kön är något du annars reflekterar över?" kopplar jag till det poststrukturalistiska perspektivet där normerna kring manligt och kvinnligt ständigt förändras.

Lärarnas gav exempel på hur deras eget kön påverkade förhållandet till sina elever. En av de manliga lärarna talar om att det på ett sätt är enklare att prata med eleverna av samma kön på grund av liknande intressen. En av de kvinnliga lärarna talar om att hon som ung och heterosexuell kvinna för det mesta agerar mer professionellt och mindre personligt mot killarna. Det framkommer även att det dels är killarna som tar mest utrymme i klassrummet i helklass och när det gäller frågor om skolarbetet och handledning är det tjejerna som tar mest initiativ. När tjejerna frågar mer kommer lärarna automatiskt bli mer tillgängliga för tjejerna. I bedöminingssituationer upplever sig lärarna vara jämställda men det är i den dagliga interaktionen utmaningarna kan uppstå. Även det ”klassiska” skälla mer på killarna, även om tjejerna gör något, tas upp.

Följande citat från en av lärarna kopplar jag till det närbyråkratiska perspektivet och skolans styrning

“Mitt mål är att jag ska vara så jämlik mot eleverna som möjligt och inte tänka på deras bagage. Men klasstorleken har ökat sen jag började jobba och det påverkar. Jag hade uppskattat om det var mindre elev per klass. I halvklasser är det sällan jag sätter ett E. Allt blir enklare.”

Trots att skolans jämställdhetsmål är viktigt och också visar sig vara något lärarna vill sträva mot är det också i hög grad en utmaning. Framför allt ska tiden, utöver att bemöta elever, räcka till att undervisa, bedöma, betygsätta samt samtala med kollegor, skolledning och vårdnadshavare.

6 Slutsats

Svaren jag redogjort i tidigare kapitel visar hur lärarna valde att agera och bemöta elever med olika kön i olika situationer. Lärarna agerar dels omtänksamt genom att vara lyhörd inför eleven och inte ta jobbiga diskussioner framför helklass. De agerar dels på känsla, dels av erfarenhet från liknande situationer.

De fyra lärarna berättar att agerandet mot elever med olika kön är något de brukar reflektera kring och därför tillskriver jag dem som medvetna kring genusfrågor. De lyfter flera exempel på vad de anser är könsstereotyp för deras elever vilket också är sådant som stämmer överens

med forskningen. Lärarna beskriver att det finns en viss utmaning i att förhålla sig till sina egna förväntningar på eleverna och de rådande normerna kring kön och genus. Svaret på frågan "Kan elevernas kön påverka hur lärarna agerar och bemöter dem?" blir därför, ja. Det finns en skillnad hur lärare agerar mot elever med olika kön. Exempelvis förväntar de sig att killarna ska sucka åt en uppgift eller att en tjej ska protestera över grupparbetet och utifrån dessa förväntningar kommer de sedan agera. Det framkommer även att de förhåller sig olika till eleverna utifrån sitt eget kön, vilket ibland kan vara positivt för att lärare och elever ska känna sig bekväma med varandra, men det innebär också en direkt skillnad i bemötande. Dock är det inte lärarna på egen hand som upprätthåller de rådande normerna utan även eleverna fortsätter att reproducera genus, till exempel genom att tjejerna är måna om att prestera bra och därför frågar mycket.

Efter svaren utifrån intervjuerna går det inte att generalisera ifall kvinnliga och manliga lärare skiljer sig åt i sitt agerande och bemötande. Ibland svarade kvinnorna, respektive männen, likt varandra, men inte tillräckligt tydligt för att det ska gå att generalisera. Jag märker även att svaren med de som har jobbat längre som lärare och med mer varierad erfarenhet sticker ut något. Läraren som jobbat längst svarar delvis annorlunda från de andra tre. Från läraren med mer erfarenhet av grundskola får jag ett bredare perspektiv i vissa svar.

Vinjettmotoden blev en bra grund att stå på för att besvara hur samhällslärare agerar mot och bemöter elever med olika kön i skolrelaterade situationer och jag ser gärna att någon tar vid och fortsätter där mina studier slutar.

7 Vidare forskning och relevans för lärarprofessionen

Mina forskningsfrågor är viktiga att fortsätta besvara på grund av att skolans jämställdhetsmål är reglerat i skollagen och troligtvis kommer fortsätta vara det till jämställdhet i samhället råder. Lärarna i min studie bidrog med många intressanta aspekter av sitt agerande och bemötande mot elever med olika kön, men de uttryckte också en vilja att ha fler diskussioner kring kön bland kollegorna.

De äldre studierna, refererad till i inledningen, visade att det fanns en skillnad på lärarnas roll beroende på kön. Idag har vi sett att dessa gränser har suddats ut, och kanske har även lärarkåren individualiserats på grund av det fria utrymmet som yrket möjliggör. Även om

arbetet främst visar på likheter mellan lärarna så finns det skillnader i bemötandet mot tjejer och killar, vilket det bör studeras mer kring.

Det går också att ta ett elevperspektiv på frågan. Av ren nyfikenhet skickade jag ut en enkät till eleverna sista veckan av uppsatsskrivandet där de fick svara på frågor utefter vinjett 1, utformad utifrån ett elevperspektiv, samt frågor kring om de anser sig själva agera jämställt. En sådan studie skulle kunna användas för att jämföra lärarna och elevernas svar med varandra. Jag vill även se mer framtida studier som tillämpar vinjettmetoden, en kvalitativ sådan med hjälp av enkäter, som skickas ut till både lärare och elever, kan vara ett betydelsefullt tillvägagångssätt.

I en drömvärld hörs tjejerna och killarna lika mycket på lektionen och ställer lika många frågor om undervisningen, lärarna har samma förväntningar på båda könen och agerar mot och bemöter eleverna lika. Då kan vi kanske nå det jag anser är en utopi, där fokus ligger på likheterna mellan könen, individen blir viktigare än det som vi har mellan benen och där kollektivet av människor blir viktigare än att se två grupper, en med kvinnor och en med män. Jag ser fram emot en framtid där jämställdhetsmålen är uppnådda och könets betydelse har suddats ut. För det kommer gynna oss alla oavsett om du är student, lärare, man eller kvinna.

Slutligen vill jag ge förklaringen på examensarbetets namn "Vilken kön står först i kön?". Enligt lärarna ställer tjejerna fler frågor kring skolarbetet än killarna och står först i kön till bra betyg. När det gäller i samhället i övrigt står dock killarna först i kön till de höga lönerna och "bra" jobben. Ingen vill hamna sist i kön, men idag gör vi det ibland på grund av vårt kön. För förändring ska ske behöver vi först veta vad som är problemet, vilket bland annat är att killarna har sämre betyg än tjejerna och tjejerna får mindre fritt utrymme i skolmiljön, så det är nu vi ska agera genom att samtala om dessa normer och sedan våga bryta dem. Kanske är jag en av de lärarna som vågar gå i bräschen för det.

8 Referenslista

Ambjörnsson, F. (2008). *I en klass för sig: genus, klass och sexualitet bland gymnasietjejer*. Ordfront.

Connell, R., & Lindén, Å. (2015). *Maskuliniteter*. Daidalos.

Dalen, M. (2015). *Intervju som metod*. Gleerups utbildning.

Esaiasson, P. (2012). *Metodpraktikan: konsten att studera samhälle, individ och marknad*. Norstedts juridik.

Hegemoni. (2021). I *Nationalencyklopedin*. Hämtad 2021-05-21 från <https://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/l%C3%A5ng/hegemoni>

Jergeby, U., & Centrum för utvärdering av socialt arbete. (1999). *Att bedöma en social situation: Tillämpning av vinjettmetoden*. (CUS-skrift, 1999:3).

Kön. (2021). I *Nationalencyklopedin*. Hämtad 2021-05-21 från <https://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/l%C3%A5ng/k%C3%B6n>

Lipsky, M. (2010). *Street-Level Bureaucracy: Dilemmas of the individual in public services*. New York: Russel Sage Foundation.

Norm. (2021). I *Nationalencyklopedin*. Hämtad 2020-05-21 från [https://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/l%C3%A5ng/norm-\(handlingsregel\)](https://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/l%C3%A5ng/norm-(handlingsregel))

Skolverket. (2011). *Läroplan för gymnasieskolan 2011, examensmål och gymnasiegemensamma ämnen*. Stockholm: Skolverket

Skolverket. (2021). *Ansvarsfördelning – Vem gör vad inom skolan?* Hämtad 2021-05-18 https://www.skolverket.se/for-dig-som-ar.../elev-eller-foralder/skolans-organisation/ansvar---vem-gor-vad?fbclid=IwAR01ayRd32sS_Y0PVZ9s0p9NFon587EfMvWgziamRf-VtOz6QZcLD8xPIak

Skolverket. (2011). Ämne – Samhällskunskap [Ämnesplan]. Hämtad 2021-05-03

<https://www.skolverket.se/undervisning/gymnasieskolan/laroplan-program-och-amnen-i-gymnasieskolan/gymnasieprogrammen/amne?url=1530314731%2Fsyllabuscw%2Fjsp%2Fsubject.htm%3FsubjectCode%3DSAM%26lang%3Dsv%26tos%3Dgy%26p%3Dp&sv.url=12.5dfee44715d35a5cdfa92a3>

Skolporten. Engman, M. (2020, 5 oktober). *Så ska pojkarna få bättre betyg*. Skolporten.

Hämtad 2021-05-18 från

<https://www.skolporten.se/fou/sa-ska-pojkarna-fa-battre-betyg/>

Wernersson, I. (2014) Genusordning och utbildning - förr och nu. I Lundgren, U., Säljö, R., & Liberg, C. (Red).

9 Bilagor

9.1 Bilaga 1 - Intervjuguide

Intro

- Tack för att du vill ställa upp!!
- Min undersökning handlar om hur samhällslärare på gymnasiet agerar mot elever i olika skolrelaterade situationer, med fokus på elever med olika kön, alltså tjejer och killar.
- Jag använder mig av vinjettmetoden. Du kommer få tre olika vinjetter/berättelser på papper som du får läsa en i taget och sen svara på några frågor.
- Du kommer att vara så anonym det går, den infon som eventuellt skrivs med blir: kön, ungefärlig ålder, ungefär hur många år du jobbat som lärare och att skolan du jobbar på ligger centralt i Göteborg.
- Jag hoppas du är medveten om att detta är helt frivilligt och att du får svara på hur många eller få frågor du vill.
- Är du okej med att jag spelar in samtalet, via dator + mobil? Tack!
- Känner du dig redo? Då sätter vi igång

Vinjetterna får lärarna läsa på ett papper/från min dator. Frågorna får de av mig.

Uppvärmningsfrågor

- Då sitter jag i intervju med...
- Vilket kön definierar du dig som?
- Och så undrar jag hur gammal du är och hur länge har du jobbat som lärare?
- Hur länge har du jobbat Sjölin's?
- Vilka ämnen och i vilka klasser undervisar du denna termin?

Vinjett 1 “Elev stör lektion”

Du har samhällskunskap med en av dina klasser och du berättar att ni ska ägna lektionens sista 30 minuter till att se på en film. Filmen kommer ni sedan utgå ifrån när ni arbetar med veckans uppgift. En elev avbryter och säger,

- “Den har jag redan sett”
- “Vad bra, då får du chans att se den i ett annat sammanhang”, svarar du.
- “Men kan inte jag få gå hem i stället? Jag kommer ihåg allt redan”, svarar eleven med en suck.

Du svarar att det blir ogiltig frånvaro om eleven väljer att gå hem och att du verkligen rekommenderar att ha filmen färsk i minnet eftersom att det kommer att underlätta när ni arbetar med uppgiften. Eleven ställer sig upp och slänger ner sina saker i väskan för att sedan gå fram till skåpet där elevernas mobiler ligger inlåsta.

- “Nej, jag orkar inte se den tråkiga filmen igen. Ge mig nyckeln till skåpet!” säger eleven aggressivt och går emot dig med en utsträckt hand framför sig.

FRÅGA 1: Hur agerar du?

FRÅGA 2: Hur tror du att eleven kommer reagera?

Om svaren blir korta ställer jag följdfrågor och försöker få läraren att måla upp situationen mer i detalj.

Alt. 1

FRÅGA 3: Du valde att säga “**han**”/”**hon**” när du beskrev situationen. Varför?

+

FRÅGA 4: Om det varit en “**han**”/”**hon**” (**det andra**), hade du fått en liknande reaktion?

Alt. 2

FRÅGA 3: Du valde att säga “**hen**” när du beskrev situationen. Är det ett begrepp du brukar använda?

+

FRÅGA 4: När du såg situationen framför dig, föreställde du dig eleven som en “**han**” eller en “**hon**”? Isåfall, varför tror du att du gjorde det?

+

FRÅGA 5: Om det varit en “**han**”/”**hon**” (**det andra**), hade du fått en liknande reaktion?

Alt. 3

FRÅGA 3: Du valde att säga “**eleven**” när du beskrev situationen. När du såg situationen framför dig, föreställde du dig eleven som en “**han**” eller en “**hon**”? Isåfall, varför tror du att du gjorde det?

+

FRÅGA 4: Om det varit en “**han**”/”**hon**” (**det andra**), hade du fått en liknande reaktion?

Vinjett 2

“Elever stör i korridoren”

Två av lärarna kommer få “tre tjejer” och de andra två får “tre killar”. Killen som håller upp fuck you-fingret är samma i båda vinjetterna.

Du kommer ut från ditt klassrum och får syn på tre tjejer/tre killar som står lutade mot väggen. Det är elever från en klass som du undervisar detta läsår. Du ser på klockan och inser att eleverna egentligen borde vara på lektion hos en av dina kollegor just nu. Den ena killen/tjejen ropar högt,

-”Jävla bög!”

Några meter bort går en kille som ser ut att vara på väg att sätta sig ner vid ett bord i caféet där några andra elever redan sitter. Du undervisar varken honom eller eleverna runt bordet. Utan att vända sig om lyfter killen upp högerhanden och håller upp fuck you-fingret. Tjejen/Killen som precis ropat och hennes/hans två klasskamrater skrattar högt.

FRÅGA 1: Hur agerar du?

FRÅGA 2: Hur tror du att **killarna/tjejerna** kommer reagera?

Vinjett 3

“Mentorselev behöver hjälp”

Två av lärarna kommer få “han” och de andra två får “hon”.

En av dina mentorselever har bokat en tid för samtal, ni sitter ensamma i ett klassrum efter lektionen. Han/hon berättar att det varit jobbigt under de senaste två grupparbetena eftersom att han/hon har fått göra nästan allt själv.

- “De andra i gruppen har mest glidit med och så har jag fått jobba och slita. Och ni lärare bryr er inte utan är glada om ni kan ge ett högt betyg till alla i gruppen”

Du nickar förstående till en början men säger sen,

- “Jo, vi lärare bryr oss visst om era individuella insatser”...

Du blir avbruten och han/hon fortsätter,

- “Jag har pratat med **namnet på din kollega som också är mentor för klassen**, som sa att jag kanske kan få göra nästa grupparbete själv. Och eftersom det troligtvis är med dig vi har nästa grupparbete så undrar jag om det går bra?”

FRÅGA 1: Hur svarar du “**honom**”/”**henne**”?

FRÅGA 2: Hur tror du “**han**”/”**hon**” kommer reagera?

Avslut

Då var vi klara med de tre vinjetterna. Och jag undrar om ditt agerande mot och bemötande av elever med olika kön är något du annars reflekterar över?

Är det något i ditt bemötande/agerande du skulle vilja förändra?

Är det något du vill tillägga eller kommentera på innan vi avslutar?